

Frivilligt socialt arbete på sjukhus

En rapport från en studieresa i Storbritannien

Birgit Olsson

I nedanstående artikel redovisas uppgifter och organisation av frivilligt socialt arbete på sjukhus i Storbritannien. Ett sådant arbete har en lång tradition. Det minskade kraftigt i omfång i samband med tillkomsten av National Health Service men ökade på nytt under 1960-talet. Bidragande faktor har varit att man inom hälso- och sjukvården anställit särskilda samordnare av frivilligverksamheten.

Birgit Olsson är kurator vid centrallasarettet i Karlskrona.

Tack vare ett stipendium från Europarådet hade jag möjlighet att studera i Storbritannien 1–21 nov 1981. I febr 1980 ansökte jag om att få studera ämnet Frivilligt socialt arbete på sjukhus – och hur detta arbete är organiserat. Idén till ämnesval fick jag när jag 1977 besökte engelska sjukhus och blev alltmer övertygad om frivilligarbetets betydelse. Tanken på att kunna samordna frivillig och lagstadgad verksamhet fascinerade mig.

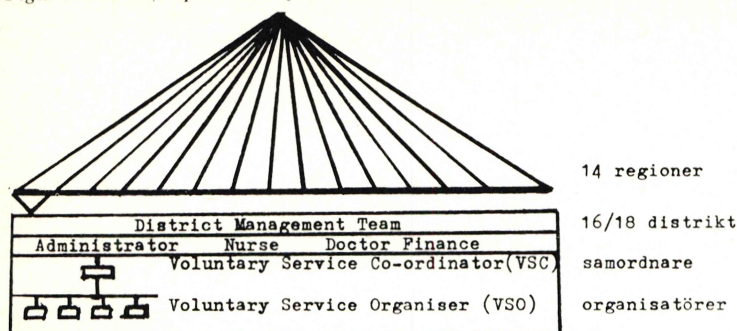
Frivilligt socialt arbete i Storbritannien har en lång tradition (8a). Fram till 1948 var många engelska sjukhus frivilliga organisationer och en del av den professionella vården erbjöds på frivillig bas. På 1950-talet, i om tillkomsten av National Health Service (NHS), inträffade förändringar. Från och med denna tid var förekomsten av frivilliga i det praktiska sjukvårdsarbetet minimal. På 1960-talet inträffade nya förändringar. Det hade blivit alltmer tydligt, att det fanns ett behov av att samordna och utveckla det frivilliga sociala arbete, som erbjöds av personer direkt till sjukhusen. Två personer anställ-

des av NHS för att samordna verksamheten. I dag är omkring 300 samordnare anställda inom sjukvården och omkring 500 inom socialvården. Varje samordnare arbetar tillsammans med organisatörer, som förmedlar hjälpen till de personer, som behöver den.

Frivilligt arbete är här definierat som (5a) "på något sätt organiserat frivilligt arbete", dvs oavlönat arbete utöver det som kontinuerligt utföres av anhöriga och vänner. – Min handledare, Jill Pitkeathley, har tidigare arbetat som kurator men är numera samordnare av frivilligt socialt arbete i West Berkshire-området i staden Reading, 60 km väster om London. Hon arbetar tillsammans med fyra organisatörer. Varje organisatör är ansvarig för sitt eget geografiska område, som ungefär motsvarar ett upptagningsområde för ett sjukhus. De rekryterar frivilligarbetare, organiserar dessas arbete tillsammans med sjukvårdspersonalen och om det behövs, arrangerar undervisning för frivilligarbetarnas speciella behov. – Samordnaren arbetar med generella problem, såsom försäkringar beträffande frivilligarbetarna, fackföreningarnas attityder, placering av frivilligarbetare från skolor, planerar program tillsammans med lokalradion, metodproblem i organisatörernas arbete samt forskning. Samordnaren och organisatörerna träffas varannan vecka för att diskutera generella frågeställningar. De ingår i hälso- och sjukvårdens distriktsteam enligt *figur 1*.

Idag är i Storbritannien omkring 300 samordnare av frivilligarbete anställda inom sjukvården och omkring 500 inom socialvården

Figur 1. DHSS (Department of health and social security)

Vem arbetar frivilligt utan lön?

Frivilligarbetarnas ålder varierar från skolorungdomars till ålderspensionärers; förvärvsarbetande personer, som kan engagera sig i frivilligt arbete ett par timmar i veckan; företagsledare, som efter en sjukdomsperiod med pensionering som följd, fått en ny livsriktning och upptäckt att pensionering ger förutsättning att förverkliga idéer om medmänskliga och solidariska insatser som frivilligarbetare; friska ålderspensionärer; skolorngdomar i grupper såväl som enskilda elever; — personer som upplevt andra världskriget berättade om hur solidaritet, medmänsklighet och frivilliginsatser utvecklades under perioder då bostadsområden bombarderades.

Gruppriktat arbete

Jag besökte grupper med varierande arbetsinnehåll, t ex Stroke clubs, Geriatric clubs, Lunch clubs; i arbetet med dessa grupper visar frivilligarbetare hur det är möjligt att använda fantasien för att hitta på aktiviteter för att utveckla/förbättra livskvaliteten för patienterna, för frivilligarbetarna själva och för patienternas anhöriga. De anhöriga kan t ex få en ledig dag medan patienterna arbetar i sina klubbar. Frivilligaktiviteterna är valda med hänsyn till patienternas speciella behov, t ex transport till klubblokalen, ibland belägen inom ett sjukhus ibland inom ett inackorderingshem. Inne i klubbrummen arbetar andra frivilliga med aktiviteter för de besökande fd patienterna; de serverar kaffe, startar samtal, undersöker vilka olika intressen besökarna har och vilka arbeten de önskar och kan delta i. Vid lunchtid serveras mat, som hämtas i vårdinstitutionens eller något annat närbeläget storkök. Ibland är nå-

gon frivillig-sångklubb inbjuden och svarar för en del av underhållning och allsång.

I bereavement groups (bereavement = sorg, dödsfall) för personer, som förlorat sina anhöriga och

I befriending groups (befriend = hjälpa, gynna; vänverksamhet och definitioner betr andra frivilligverksamheter se /1/) är samtalet viktigast, och sammankomster med handledare, t ex psykiater, kuratorer, organisatör och samordnare arrangeras regelbundet.

Individeriktat arbete

På sjukhusen arbetar frivilligarbetarna också med enskilda patienter, t ex om någon önskar få ett brev skrivet, håret tvättat, ett speciellt ärende utträttat, lyssna på högläsning, eller som i ett exempel från ett sjukhus för mentalt handikappade: träning i att rida. — En sjuksköterska berättade, att hon upplevde det som avstressande med frivilligarbetare, eftersom patienter och personal ibland blir trötta på varandra. — En dag träffade jag en rullstolsbunden flicka, som berättade, att hon arbetade som sekreterare på sjukhus några dagar i veckan.

Kommunsjukhus

Kommunsjukhus ger service åt patienter som behöver sjukvård, som mestadels kan ges i hemmet men ibland behöver förstärkas med så mycken professionell hjälp att sjukhusvård blir nödvändig; om patienten på sjukhuset behöver läkarhjälp, så kallas distriktsläkaren. På kommunsjukhuset finns också ofta en långvårdsavdelning. Ett speciellt system un-

derlättar för patienten och för de anhöriga som mestadels sköter omvårdnaden: patienten kan regelbundet komma till sjukhuset under några dagar eller veckor per år. – Kuratorn och frivilligorganisationen samarbetar ofta, bl a när det är tid att skriva ut patienten.

Sjukvård och socialvård i samarbete

I ett frivilligcentre, som sjukvård och socialvård startat tillsammans, finns en samordnare och en organisatör. Frivilliga arbetar här också med telefonjour. Ofta kan de under jouren utföra den service de blir tillfrågade om, och i annat fall rapporterar de till kollegor, som kommer vid nästföljande arbetspass eller till organisationen. Ett annat exempel på arbete inom detta centre är ett omfattande projekt för båtflyktingar.

Glasverandan!

På ett kombinerat konvalescent- och sjukhem ser jag exempel på *hur frivilligt insamlade pengar använts* till att bygga en glasveranda: rullstolsbundna patienter kan sitta här och njuta av utsikten över en glest bevuxen skogsslänt, som småningom planas av omkring ett område med ganska livlig trafik, bostäder, affärer och offentliga samlingslokaler!

Personalträffar

På ovannämnda konvalescent- och sjukhem mötte jag senare personal, som diskuterade med samordnaren av frivilliginsatserna: Hur kan vi utveckla samarbetet med frivilligarbetarna? – Hur kan frivilligarbetarna och personalen förbättra servicen till patienter och patientanhöriga? – Sådana möten arrangerades en gång i månaden.

Personalen i hela WestBerkshire-området träffas också en gång i månaden för att diskutera möjligheterna av att utveckla arbetet i anslutning till samarbete mellan anställd och frivillig personal – det verkar vara ett naturligt sätt att arbeta. En "health visitor" (motsvarar ungefär distriktssköterska, som också har barnmorskeutbildning) uttryckte behov och motivering så här: "Ett samhälle i vilket antalet nöjda människor ökar, är någonting som det är värt att arbeta för."

Personalen i området träffas en gång i månaden för att diskutera möjligheten att utveckla arbetet i anslutning till samarbete mellan anställd och frivillig personal

Kan frivilligarbete lära oss att acceptera samhällets servicenivå?

Praktikperioden bjöd på många positiva överraskningar och exempel på vad frivilligarbete kan åstadkomma med hjälp av fantasi och god vilja. Det mest överraskande var dock upptäckten av frivilligorganisationernas inflytande på lagstadgad verksamhet, på undervisning och samhällsrekommendationer. Ett exempel är den riksomfattande frivilligorganisation beträffande äldreomsorg, som har ett kontinuerligt vårdprojekt. En rapport har ruriken Organising aftercare (4), en undersökning om hur eftervårdsarrangemang för äldre personer skulle kunna utvecklas, för att försäkra, att patienterna skulle bli så väl rehabiliterade som möjligt, dvs återställda från sin somatiska sjukdom och få stöd i sin strävan att leva oberoende. En facktidsskrift framhåller (8), att en primär funktion av frivillig service är, att hjälpa samhällets medlemmar att förstå och acceptera vården. Allmänhetens insatser som frivilligarbete inom sjukvården anses vara en av de mest effektiva metoderna att påverka medborgarnas inställning och förhållningssätt.

Central rådgivnings- och fortbildningsinstitution för frivilligarbete

För att försöka förmedla en idé om frivilligarbetets storleksordning och betydelse som opinionsbildare i Storbritannien och Europa, vill jag försöka beskriva delar av verksamheten inom The Volunteer Centre, Berkhamsted, Herts. Det är en central rådgivnings- och fortbildningsinstitution för utveckling av frivilligarbetares insatser i samhället och för samordning av lagstadgad och frivillig verksamhet. Institutionen tillkom 1973 (8c). Styrelseordföranden, professor Adrian Webb, skriver (11), att en del av The Volunteer Centre's roll är, att försöka upprätthålla balans mellan målsättningen för lokala och centrala myndigheter, fackföreningar, klienter och konsumenter,

professionella grupper och de frivilliga själva. Centret är indelat i avdelningar för olika specialiteter. Det finns *fortbildnings-* och *utvecklingsavdelning* beträffande social service, undervisningsservice; övervakning, polisväsen och fängvård; hälso- och sjukvård; fortbildningsrådgivning samt avdelningar för *forskning, information, frivilligbyrå* och *media-projekt*.

Inom fortbildnings- resp utvecklingsavdelningarna har varje avdelningschef möjlighet att utveckla arbetet inom sitt speciella kunskapsområde och att fungera som konsult för ett eller flera projekt. Dessa avdelningschefer är också rådgivare till regeringen och till olika sammanslutningar och beträffande en studie av samhällsarbete på 1980-talet. – Centret anordnar femdagars internatkurser för personer, som arbetar med samordnad frivillig och lagstadgad verksamhet.

Exempel på The Volunteer Centre's specialprojekt och arbete

Centret arbetar bl a med följande specialprojekt: *arbetslöshet*, "*ömsesidig hjälp*" (mutual help), *grannskapsvård* (neighbourhood care), *ivar* (internationell forskning), *konferenser i andra länder*.

Arbetslöshet – rådgivningen avser

- frivilligbyråer och samordnare inom varierande typer av samhällsservice; om hur man skall arbeta med personliga behov hos arbetslösa, som vill bli frivilligarbetare och om hur det kan skapas möjligheter att engagera dessa personer och medverka till att de utvecklas i sina uppgifter;
- de många grupper som arbetar med lokal företagsamhet – att hos dessa främja idén om frivilligarbetare som en resurs för att skapa välbefinnande och arbete;
- arbetsmarknadsmyndigheterna – att informera dessa om den hjälp de kan ge arbetslösa personer, som önskar engagera sig i frivilligt arbete som ett alternativ till inaktivitet och sysselsättning.

Ömsesidig hjälp

Mutual betyder ömsesidig eller inbördes. Mutual help är i dag ett erkänt begrepp och en erkänd form

av frivilligt arbete i England. I en facktidskrift (9b) diskuteras två kategorier av ömsesidiga hjälpaktiviteter: en som är inriktad på personliga problem och beskrivs som "problem inom mig", tex en grupp patienter som har samma sjukdom; en som är inriktad på samhällsproblem, tex om by- eller kvartersskolan stängts eller om det är 'fel' på rasrelationerna. –

Kenneth Reid, professor i socialt arbete, Michigan University, USA, 1981 (6), räknar med att det kommer att bli en utveckling av mer jämlika grupper och bistånds- och hjälpsystem, tex före-detta-patient-klubbar. Sådana klubbar kommer att växa fram p g a att dess medlemmar upptäcker att hjälpsatser är till nytta inte endast för den person som får hjälp, utan också för den som hjälper och engagerar sig. Han citerar Alvin Tofflers bok *Framtidschock*, beträffande behovet av tillfälliga grupper, tex för personer med likartade livserfarenheter. Toffler betonar att det borde finnas sådana grupper för var och en som står inför en viktig förändring i sitt liv.

Grannskapsvård

Neighbourhood care, grannskapsvård, har ökat i betydelse (10) och tycks vara accepterad av myndigheter på varje lokal nivå av service. The Volunteer Centre samarbetar med organisationer och universitet för att utveckla arbetsinsatserna.

Volunteurope

Volunteurope (10) är ett nätverk av europeiska organisationer, som arbetar med utveckling av idén om frivilligarbete och formellt konstituerades 1981.

IVAR är en internationell forskningssammanslutning, som inkorporerades i maj 1980.

The VOLUNTEER CENTRE's personal inbjudes ofta till konferenser och symposier i andra länder.

Volunteurope är ett nätverk av europeiska organisationer som arbetar med utveckling av idén om frivilligarbete

Studiebesöket i The Volunteer Centre

Vid mitt besök på The Volunteer Centre berättar Sundry Duncan, ansvarig för hälso- och sjukvård inom Fortbildnings- och utvecklingsavdelningen, att 36 personer är anställda vid Centret, som 1981 erhöll omkring en halv miljon pund från staten. – 1980 arrangerades en internationell kurs om frivilligt arbete. Kursen planerades av The Volunteer Centre, The International Hospital Federation, World Federation, For Health och MIND (engelsk organisation betr mental hälsa). Till denna kurs i Storbritannien kom 40 deltagare från 12 europeiska länder, bl a Jugoslavien, Israel, Holland, Västtyskland och Sverige. En svensk rapport från kursen (1) är skriven av Rolf Johansson, som arbetar med sjukvårdsplanering. Han beskriver den fungerande vårdtriangeln, vårdbehövande–yrkesvårdare–frivilliga som ett svar på det svenska önskemålet om mer av mänsklig värme i vården.

Kan vi använda de brittiska erfarenheterna i Sverige?

I mitt arbete som kurator på somatiskt sjukhus ser jag frivilliga aktiviteter "endast" som ett komplement till professionella insatser; men jag ser ett stort behov av komplement av detta slag. I dag, när vi också i Sverige har många arbetslösa personer, vill jag föreslå ett MUTUAL AID projekt – ett ömsesidigt-hjälpsprojekt: många patienter behöver hjälp, som de skulle kunna få tex av personer som väntar på anställning inom sitt speciella yrkesområde, och som ofta har arbetslöshetsersättning. Frivilligt socialt arbete skulle kunna öka arbetslösa personers känsla av delaktighet i samhällsutvecklingen, öka känslan av egenvärde och självförtroende. Det skulle också kunna ge erfarenheter, viktiga för kommande utbildning eller arbete. Framförallt: för patienter, patientanhöriga och frivilligarbetare skulle det vara en möjlighet att höja livskvaliteten!

REFERENSER

1. *Johansson, Rolf, 1980: "Dags för nytänkande?" Svensk Läkartidning, volym 77, nr 15 s 1369, 1370*
2. *Moore, Sheila, 1977. Working for free; The Essential Handbook of Voluntary Work. Pan Books, London och Sidney*
3. *Jonstone, Donna, 1981: "Looking at mutual help". The Journal Involve nr 15*
4. *The National Corporation for the Care of Old People, 1979. Organising Aftercare, 3:e upplagan, febr 1980. Nuffield Lodge, Regent's Park, London NW1 4RS*
- 5a. *Pitkeathley, Jill, 1981: "The involvement of volunteers in hospitals and posthospital care." The mental health year book (West Berkshire-sjukhusen), sektion 11.7, s 486, Frivilligarbetare på sjukhus*
- 5b. *Pitkeathley, Jill: rapporter publicerade genom Kung Edwards fond: King Edwards fund, 126 Albert Street, Camden Town, London N. 1: When i Went home
Mobilising Voluntary Resources – the work af the Voluntary Services Co-ordinator
Just like a friend – Befriending psychiatric patients
The Statutori Voluntary Interface, Berkshire*
6. *Reid, Kenneth, 1981: From Character building to social treatment. The History of Use of Groups in Social Work. Greenwood Press, Westport, Connecticut; London England. (Citerar Alvin Toffler: Future Shock/New York; Bantam Books, 1970, s 6)*
7. *Silverstone, Hilda, Health Visitor, 1981: "Talk given at Battle Hospital, Reading, 12 november 1981, to a group involved in the care of elderly people in West Berkshire"*
8. *(a s 3, b s 5, c s 3) The Volunteer Centre Journal, Volunteer involvement in the National Health Service. Dec 1976. The Volunteer Centre, Lower Kings Road, Berkhamsted, Herts, HP4 2AB*
9. *(a, b) The Volunteer Centre. INVOLVE nr 15, sommaren 1981*
10. *The Volunteer Centre. Årsrapport 1980/81, s 16*
11. *Webb, Adrian, 1981: "Chairman's introduction". The Volunteer Centre's årsrapport 1980/81*